

Китайське мистецтво війни

Вперше українською мовою представлено всеосяжне зібрання принципів і правил класичної військової думки Китаю — виокремлених і впорядкованих із широкого кола джерел, як більш, так і менш відомих, і орієнтованих на повсякденне використання.

Перевірені досвідом майже в три тисячоліття і як і раніше невичерпні, китайські стратегія і тактика успіху тепер можуть бути застосовані для досягнення найрізноманітніших цілей у всіх сферах сучасного життя.

К. Јоутсен

КИТАЙСЬКЕ МИСТЕЦТВО В І Н И

Видавництво
«К Н Т»
Київ - 2024

УДК 355:359(31)
I-75

Переклад українською — Олег Санчар

К. Іоутсен

I-75 Китайське мистецтво війни. Практичний посібник. / К. Іоутсен. — Київ: Видавництво «КНТ», 2024. — 218 с.

ISBN 978-611-01-3175-9

Вперше українською мовою представлено всеосяжне зібрання принципів і правил класичної військової думки Китаю — виокремлених і впорядкованих із широкого кола джерел, як більш, так і менш відомих, і орієнтованих на повсякденне використання. Перевірені досвідом майже в три тисячоліття і як і раніше невичерпні, китайські стратегія і тактика успіху тепер можуть бути застосовані для досягнення найрізноманітніших цілей у всіх сферах сучасного життя.

УДК 355:359(31)

ISBN 978-611-01-3175-9

© Видавництво «КНТ», 2024.

ВСТУП

З найдавніших часів війна була і залишається невід’ємною частиною історії людства. Форми війни нескінченно різноманітні – це може бути боротьба за виживання або боротьба за владу, поєдинок або глобальне протистояння, кривава бійня на полі бою або кібер-атака на фондовому ринку. Участь у війнах беруть окремі люди, організації, держави, народи, цілі культури. Однак чи йдеться про хитромудрий план, чи грубу силу, кам’яну сокиру чи атомну бомбу, сутність війни є відображенням незмінної людської природи.

Розуміння цієї природи – глибоке і водночас рясне – просте – лежить в основі китайського мистецтва війни. Це не набір умоглядних побудов, настільки притаманних європейській історії ідей ледь не в будь-якій царині знання, а результат безпристрасного спостереження та холоднокровного розрахунку, що дивовижним чином поєднуються з традиційно китайським містицизмом.

У сучасних умовах освіченого, відкритого і матеріально благополучного світу військовий конфлікт зазвичай декларується як небажаний, і в тих зовсім не рідкісних випадках, коли

він все-таки неминучий або просто вигідний, його скоріше назвуть підтриманням миру або боротьбою з терором. Схожа ситуація мала місце і в стародавньому Китаї. Але, як тоді, так і тепер, ту логіку і ті методи, які найяскравіше проявляються у військовій справі, можна виявити далеко за її межами.

Взагалі, подібність між війною та повсякденним життям тим разючіша, чим пильніше її розглядати. Зрештою, проблемами та труднощі виникають скрізь і потребують вирішення та подолання. Іноді здається, що саме життя і є війна або, принаймні, боротьба – із собою, суперниками, недоброзичливцями, обставинами.

У Китаї військова справа від ранніх часів була предметом ретельного вивчення, досягнувши своєї кульмінації в період з п'ятого до кінця третього століть до нової ери, названий пізнішими істориками епохою Царств, що Борються. Це – безперервні феодальні зіткнення, великі і дрібні, що переходили одне в інше, альянси, які виникали так само швидко, як і розпадалися, а також мільйони полеглих солдатів і мирних жителів.

Більш слушного часу для розробки і вдосконалення всеосяжної військової теорії складно було б уявити. З'явилися професійні наймані стратеги, які, ґрунтуючись на власному і чужому досвіді, стали виявляти закономірності та формулювати принципи, покликані впорядкувати хаос збройної боротьби. Плоди цих праць – військові трактати і керівництва – згодом і склали офіційний канон військової доктрини.

Свою роль у повсюдному поширенні цього канону зіграла система імперських іспитів, що пронизувала всю китайську бюрократію від верху до низу. Стратегічна компетентність була обов'язковою для кожного чиновника досить

високого рангу, а загальний понятійний апарат тією чи іншою мірою неминуче призводив до уніфікації завдань, методів і засобів. Війна, таким чином, стала вестися нібито однією мовою, а військова справа перетворилася на єдину дисципліну, що охоплювала аналіз бойової ситуації, оцінку противника, управління і контроль, так само як і інші незліченні нюанси військової рутини. У перевірці на практиці, очевидно, також не бракувало.

Цікаво, що китайська культура в умовах тотальної війни не тільки не занепала, але навпаки, досягла свого розквіту. При найближчому розгляді тут простежується, все ж таки, специфічна логіка. Війна настільки глибоко вкоренилася в житті суспільства, а військова теорія стала настільки всеосяжною, що навіть у найпростішому стратегічному керівництві не можна вже було не зачепити широке коло суміжних питань, таких, як політична ефективність, виховання й освіта, управління ресурсами, ідеологія і релігія, законність і моральність. Війна, отже, перетворилася на одну з небагатьох тем, що виступали сполучною ланкою для цілої низки інших, на свого роду універсальний шаблон дискурсу.

Водночас досить тісний зв'язок існував і між військовою справою та філософією. Ранні китайські мислителі нерідко бачили у війні наочну сферу застосування філософських принципів, а військові твори відрізнялися від філософських лише тим, що мали прикладний характер. У каталогах імператорських бібліотек військові автори позначалися як філософи або, точніше, як учителі мудрості.

Підсумком симбіозу війни і культури стало те, що постулати, від початку відкриті і сформульовані на полях битв, нехай і не без допомоги абстрактних спекуляцій і містичних

споглядань, стали бачитися відображенням природи боротьби як такої, взагалі будь-якого діяння – якщо взяти наймісткіше визначення. У цьому сенсі можливості застосування військових постулатів на практиці досі залишаються невичерпними.

Переоцінювати значення війни в китайській інтелектуальній історії, навіть в епоху Царств, що борються, водночас не слід. Ба більше, одне лише припущення про те, що війна може слугувати парадигмою для опису інших явищ, найімовірніше, викликало б у самих китайців неприйняття.

Так, навіть у військових трактатах постійно підкреслюється необхідність поділу цивільного і військового, двох частин одного цілого. Пріоритет – у всьому, що не стосувалося безпосередньо ведення війни – одностайно віддавали цивільному, і зовсім не гіпотетично, а в повсякденному укладі життя і в сприйнятті, яке склалося в китайському суспільстві.

Військову службу не вважали гідним заняттям, а самі військові не користувалися ні пошаною, ні повагою за межами свого середовища. Переможний полководець міг отримати владу або вплив, тільки якщо захоплював її силою, що нерідко і відбувалося, а значить, у будь-якому разі викликав підозру. На відміну від європейської історії, яку вершили войовничі королі та імператори, уславлені в битвах, монархи й аристократи Китаю були бюрократами, які орудували не мечем, а пензлем.

З точки зору мирного часу війна завжди означала руйнування і втрати і, відповідно, сприймалася як неминуче зло. У цьому відношенні навіть блискуча перемога – все одно поразка, що супроводжується розтратою людських та інших ресурсів.

Крім того, схожість війни з іншими сферами людської діяльності полягає не в тому, що одне є похідним або похідним від іншого, а в загальному походженні багатьох рис, які є конкретними вираженнями повсюдних – і абсолютно нейтральних – принципів. Як і де ці принципи можуть застосовуватися, не має значення. Скажімо, вибір правильного місця для столу в кімнаті є приблизно те саме, що й правильна дислокація загону на полі битви.

Для прикладу можна взяти одне з фундаментальних понять китайської військової справи – ши. Його зазвичай перекладають як міць, що має на увазі стратегічну перевагу, а інакше кажучи, потенційну енергію ситуації, силу обставин. Це поняття, настільки природне, здавалося б, у військовому контексті, трапляється в трактатах на настільки несхожі теми, як каліграфія, кулінарія, література, музика, малювання і секс, серед багатьох інших. Незважаючи на наявні відмінності між цими предметами, термінологія і стиль викладу в подібних творах деколи вельми схожі, аж до того, що в китайського читача, імовірно, не могло взагалі бути впевненості в тому, чи мав він справу з посібником із сексу або з військової стратегії (паралелізм між двома цими жанрами особливо разючий).

Найповніше такий світогляд відображено в одному з найтаємничіших вчень Китаю – даосизмі. Досить примітно, хоча й цілком закономірно, що саме даоська ідеологія, далека від усього конкретного настільки, що її можна було викладати лише алегоріями і парадоксами, стала джерелом понять і методів для безкомпромісно прагматичної теорії війни.

Істинне дао неможливо висловити словами. Це щось на кшталт невловимого, але від того не менш реального, базового принципу, який лежить в основі всього сущого. Це те, зав-

дяки чому світ такий, який він є (або має бути). Дао – це ДНК Всесвіту, його операційна система, а буквально – той єдиний і єдиний шлях, спосіб, метод, який можна виявити, щоб відповідно до нього привести свій спосіб життя і свої дії. При цьому, шлях невіддільний від того, що рухається по ньому, так що немає відмінності між зовнішнім джерелом порядку і тим, що він упорядковує, між причиною і наслідком, суб'єктом і об'єктом, творцем і творінням.

Усе навколо пов'язане одне з одним і взаємозалежне, а будь-яке явище є таким лише через поєднання інших явищ. Інакше кажучи, явище тотожне своїй ролі в нескінченно складній і всеосяжній мережі взаємодій, які, своєю чергою, встановлюють його місце, властивості та призначення.

Відповідність дао, до речі, має чимало спільного з античною ідеєю про зв'язок мікрокосму і макрокосму, подібності того, що вгорі, до того, що внизу, тобто, відображення цілого у своїх частинах і навпаки (найяскравішим вираженням цієї ідеї можна вважати різноманітні езотеричні практики, від астрології до ворожіння на картах). Категоріальні аналіз і синтез, настільки природні для європейської думки загалом, у такій системі незастосовні – замість них використовуються аналогія.

Те, що узгоджується з дао, – процвітає, те, що суперечить йому, – гине. Це питання гармонії, балансу, пропорційності у співвідношенні елементів у кожен окремо взятий момент часу, непостійний і швидкоплинний. Гармонія надто швидкоплинна, щоб її побачити, надто мінлива, щоб її описати, не існує вона і сама по собі, абстрактно, а тому завжди багатоліка, як нескінченно багатолікі й ті явища, у відблисках яких вона вгадується. Її можна, однак, слідувати, зна-

ходячи рівновагу всередині себе, перебуваючи в постійному творчому пошуку, мета якого – процес, але не результат. Дао не приходить ззовні, звернення до нього в глобальному масштабі починається з себе. Той, хто осягнув дао, – немов маяк, що направляє інших.

Зразковий командир, отже, вирізняється не стільки професійною підготовкою або навіть досвідом, скільки своїми людськими якостями, своїм особистим дао. Він не обов'язково найкращий із військових, але найкращий із людей. Його здатність здійснювати великі справи в рамках своїх обов'язків – більшою мірою результат бездоганної внутрішньої гармонії, а не будь-яких спеціальних навичок.

Китайська військова теорія, таким чином, представляє даосизм із практичного боку, хоча, взагалі, етично з ним несумісна. Строго кажучи, будь-яке практичне використання дао, але особливо в державному управлінні, війні або сексі, суперечить самій природі дао і за визначенням неприпустиме. Досконала дія полягає у відсутності дії. Недіяння і невтручання – основні заняття того, хто знайшов дао. Практичний даосизм – це оксюморон, поєднання непоєднуваних понять. Цілком у дусі китайських парадоксів, однак, це зовсім не заважає застосовувати даоські принципи для вирішення цілком реальних завдань у реальному житті й отримувати цілком успішні результати. Такий стан речей не міг, звісно, залишитися непоміченим, тому зображення досвідченого полководця як традиційного – і абсолютно миролюбного – даоського мудреця має якщо й не виправданий вигляд, то, у всякому разі, очікуваний.

Моральний аспект, настільки важливий, наприклад, для послідовників Конфуція – головних суперників даосів – се-

ред останніх мав, у кращому разі, другорядне значення, в той час, як для даоських стратегів це і зовсім був лише один із чинників, на який необхідно було зважати. Гуманність – важлива характерна риса командира, але рівно настільки, наскільки вона може служити цілком конкретній меті, а саме, сприяти обачливому маніпулюванню і цинічному використанню інших людей.

Одне з ключових понять даосизму – плисти за течією [шунь]. У представників китайської та європейської культур воно викликає доволі різні асоціації і як стратегічний або тактичний принцип може здатися зовсім безглуздом. Дійсно, воно ніби протилежне самій ідеї боротьби, ідеї дії і більше схоже на пасивне очікування неминучої капітуляції. Не менш очевидним є й те, що таке трактування навряд чи правильне і є лише наслідком і прикладом спотворення, яке виникає, коли поняття одного світогляду розглядають у контексті іншого.

У китайському сприйнятті, на відміну від європейського, світ навколо нас не був місцем, наповненим об'єктами і явищами, що взаємодіяли один з одним за рахунок якоїсь зовнішньої енергії. Це була скоріше незмінно невловима ситуація, сповнена змін, щодо яких будь-які об'єкти і явища – лише випадкові втілення. У такому світлі стабільність ілюзорна і тимчасова, а мінливість істотніша за зовнішню форму і, отже, більш постійна, ніж сама сталість. Це – безперервний рух між протилежностями, які суть одне.

Хоча зміни завжди унікальні для кожного конкретного випадку і продиктовані конкретними обставинами, вони все ж таки відбуваються згідно з якоюсь загальною схемою, яку можна не тільки передбачити, а й використати для своїх цілей. Постійно мінлива конфігурація обставин і дозволяє знайти

потрібний час і потрібне місце, тобто позицію, з якої неможливо зазнати поразки. Секрет успішної операції – це розуміння як неповторності будь-якого явища, так і закономірностей, що пов'язують його з усім, що відбувається.

Управління змінами – той каталізатор, який впливає на хід реакції, але сам не витрачається. Це якраз те, що дає змогу привести індивідуальний шлях у відповідність до шляху всіх речей, дао, отримуючи результат без зусиль і діючи недіяльністю. Саме цей постулат, яким би утопічним він не здавався, лежить в основі всієї китайської військової думки.

Зміст

Вступ	3
Текст.....	12
Джерела.....	17
ВІЙНА	22
КОМАНДУВАЧ.....	42
ВІЙСЬКО	70
ПРОТИВНИК.....	102
ІНФОРМАЦІЯ.....	117
ПЛАНУВАННЯ.....	129
РЕСУРСИ	139
МАНЕВРИ	151
КАМПАНІЯ	163
ПРАВИЛА.....	182
СИТУАЦІЇ.....	189
ПЕРЕМОГА.....	208

ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

К. Іоутсен

КИТАЙСЬКЕ МИСТЕЦТВО ВІЙНИ

ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Переклад українською — Олег Санчар

Підписано до друку 17.05.2024 р. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 13,75. Тираж 300 прим.

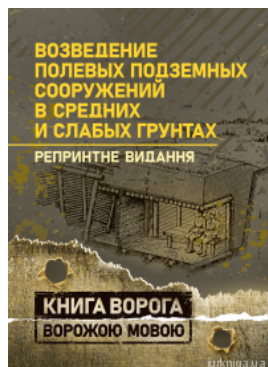
ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Книги, які можуть вас зацікавити

Довідник з військової топографії

Возведение полевых подземных сооружений в средних и слабых грунтах. Репринтне видання. Книга ворога ворожою мовою

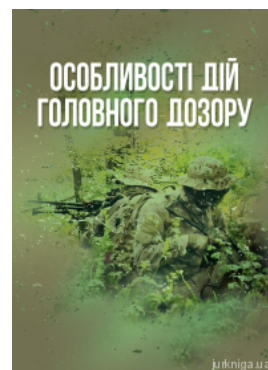
Развитие и оборудование окопов. Книга ворога ворожою мовою

Основи робототехніки військового призначення

Криптосистема військ радіоелектронної боротьби України

Особливості дій головного дозору

[Перейти на сайт →](#)